

Н. О. Кондратенко,
к. е. н., Харківська національна академія міського господарства

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ПРОВЕДЕННЯ АКТИВНОЇ РЕСУРСОСБЕРІГАЮЧОЇ ПОЛІТИКИ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглянуто проблему низької ресурсоефективності, причиною якої є застарілі технології виробництва й устаткування, використувані на підприємствах провідних галузей промисловості, а також недостача фінансових коштів на переоснащення виробництв енерго- і ресурсозберігаючим устаткуванням. Запропоновано комплекс заходів, спрямованих на ефективне використання всіх факторів виробництва, при цьому акцент робиться на енергозбереження (як на найбільш актуальний напрям для вітчизняної промисловості) і системне розроблення інструментів організації фінансування, запланованих інвестиційних заходів.

The problem of the bad of resource efficiency, the reason of which is the past production technology and equipment, which are used on the enterprises of key branches of industry, and also deficit of financial means for new equipment for energy and resource economy production is examined. The complex of measures, which are directed to effective using the all factors of production, and at the same time the accent is doing to energy economy (as the most actual direction for home industry) and systematic studying of organization financing instruments, planned infestation means is offered.

Ключові слова: ресурсозберігаюча політика, ресурсоефективність, виробництво, основні напрями, промислове підприємство.

Key words: resource economy policy, resource efficiency, production, main directions, industrial enterprise.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З НАУКОВИМИ Й ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблема нерационального й найчастіше марнотратного використання ресурсів продовжує залишатися однією з головних особливостей структурної перебудови економіки України. Високі показники спожив-

вання ресурсів, особливо не поновлюваних, наочно свідчать про неефективність їхнього використання. При збільшенні витрат виробництва зростає собівартість товарної продукції, і цей процес найчастіше супроводжується низькими показниками конкурентоспроможності. Ресурсозберігаюча діяльність украї важлива як для держави в цілому, так і для кожного підприємства окремо.

Ефективне впровадження процесів ресурсозбереження на підприємствах, безумовно, позитивно позначиться на рості економіки всієї країни. Але для цього необхідна цілеспрямована участь держави в розробці програм і заходів з підвищення ефективності використання ресурсів шляхом підтримки реалізації цього процесу на підприємствах.

Існує безліч причин, що змушують керівництво промислових підприємств займатися вивченням ресурсів. Причини, що спричиняють цю необхідність, у цілому можна розділити на наступні види:

- поліпшення фінансових показників діяльності підприємства;
- підвищення рівня виробництва промислової продукції;
- нарощування обсягів виробничої діяльності промислового підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ Й ПУБЛІКАЦІЙ

На думку ряду вчених і фахівців, у більшості випадків причиною низької ресурсоефективності є застарілі технології виробництва й устаткування, використувані на підприємствах провідних галузей промисловості, а також недостача фінансових коштів на переоснащення виробництв енерго- і ресурсозберігаючим устаткуванням. При цьому виробництво ресурсозберігаючого устаткування й матеріалів в Україні в порівнянні із західними країнами розвинене недостатньо [1].

Для подолання даних проблем базовим принципом нашої держави повинне стати ресурсозбереження.

Проблема недостатнього законодавчого забезпечення процесів ресурсозбереження займає на сьогоднішній день чільну позицію. У першу чергу, це недостатнє пророблення правового забезпечення процесів ресурсозбереження. Найчастіше законодавчі акти стосуються лише проблем енергозбереження. У той же час для реалізації на практиці яких-небудь заходів і програм з ресурсозбереження відсутні нормативні показники для порівняння отриманих даних з отриманими результатами. Все це ускладнює оцінку результативності роботи з ефективного впровадження процесів ресурсозбереження [2].

У світовому співтоваристві про ресурсозбереження говориться в декількох правових актах: Кіотський протокол, Концепція стійкого розвитку й ін. Вони стосуються найбільш загальних питань, у них розглядаються процеси стійкого розвитку людства, які дозволять забезпечити широкий і справедливий розподіл благ і ресурсів глобалізації, а

також рішення локальних, регіональних і національних проблем стійкого розвитку [3].

В умовах ринку для більшості українських промислових підприємств дуже гостро стоїть питання підвищення конкурентоспроможності продукції, що випускається. Очевидно, що вирішення цього завдання може досягатися тільки на основі комплексного розгляду й аналізу всіх елементів діяльності господарюючого суб'єкта (підприємства), які включають використовувані технології виробництва, технологічне встаткування, підходи до ціноутворення, ефективність внутрішніх бізнес-процесів. Все перераховане — лише мала частина тих елементів, які впливають на конкурентоспроможність продукції.

У період кризи керівники підприємств шукали всі наявні резерви для підвищення конкурентоспроможності продукції й ефективності діяльності підприємства. Однак загальновизнаним і системостворювальним фактором конкурентоспроможності є те, наскільки ефективно підприємство використовує виробничі ресурси. Найбільш пріоритетним і довгостроковим проектом, що може привести до економії засобів виробництва, є ресурсозбереження. Проблемами ресурсозбереження й ефективного використання ресурсів займаються вже давно, але скрізь по-різному — залежно від ситуації на конкретному промисловому підприємстві. Якщо підприємство має власну сировинну базу, тоді впровадження заходів з ресурсозбереження відбувається не так, як на підприємстві у якого цієї сировинної бази немає або є в недостатній кількості. Ресурсозбереження — це такий же реальний механізм зниження собівартості, як і впровадження нової техніки й технологій або реконструкції підприємства [4].

Отже, промислове підприємство, що прагне забезпечити конкурентоспроможність продукції й мати свою частку ринку, повинне здійснювати управління ресурсозбереженням і контролювати ці процеси. Підсумковим результатом керування процесами ресурсозбереження повинна бути послідовна, обґрунтована й практична реалізація затвердженої політики на основі ресурсозберігаючої політики як одного з найважливіших основних внутрішніх нормативних документів промислового підприємства.

Метою роботи є визначення основних напрямів у проведенні активної й послідовної ресурсозберігаючої політики на промислових підприємствах Харківської області.

Процеси ресурсозбереження яв-

ляють собою сполучення планових, практичних і економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування діяльності підприємства. При цьому необхідно враховувати всі фактори промислового виробництва.

Найважливішою складовою ресурсозбереження є енергозбереження. Загальновідомо, що енергоємність виробничих і технологічних процесів в Україні в 2—3 рази вища, ніж у розвинених країнах, третина використовуваних енергетичних ресурсів використовується й витрачається досить неефективно внаслідок наступних причин:

- неефективна й низька завантаженість виробничих потужностей;
- недосконалість техніки й технологій;
- відсутність належного контролю за витратами палива й електричної енергії.

Необхідно, щоб ресурсозберігаюча політика промислового підприємства містила в собі реалізацію комплексу заходів у правовому технічному, технологічному, економічному й фінансовому аспектах раціонального використання різних видів ресурсів виробництва. Значна економія ресурсів на промислових підприємствах може бути досягнута шляхом використання ресурсоенергоефективних технологій і ресурсоенергоефективного устаткування. Можливості їхнього впровадження визначаються специфікою виробництва й рівнем його розвитку на підприємстві.

Серед основних напрямів у проведенні активної ресурсозберігаючої політики на промислових підприємствах України можна виділити:

- вирішення проблеми недостатнього законодавчого забезпечення процесів ресурсозбереження;
- підвищення рівня контролю й обліку за раціональним використанням всіх видів ресурсів;
- придбання або власна розробка й випуск технологічного устаткування, що відповідають вимогам ресурсозберігаючої політики підприємства й держави;
- удосконалювання й реконструкція систем теплоенергопостачання промислових підприємств на основі використання в технологічному процесі вторинних і похідних енергоресурсів, комплексної й всебічної оптимізації технологічних процесів;

— проведення енергетичних і технологічних обстежень із метою виявлення втрат і нераціональних витратків енергоресурсів, складання енергетичних балансів і розробки енергетичних паспортів, що включають у себе дані щодо динаміки й тенденцій зміни енергоємності вироб-

ництв, оцінку ступеня впливу виявлених факторів на енергоспоживання в подальшій перспективі;

— проведення технічного переоснащення виробництва, що забезпечує орієнтацію на зниження собівартості промислової продукції, що випускається;

— створення й застосування на практиці планування науково обґрунтованої нормативної бази витрат всіх видів ресурсів;

— формування системи ресурсоаудиту, до якого входив би весь комплекс робіт з ефективного використання ресурсів;

— максимальне використання вторинних ресурсів, попутних і похідних продуктів виробництва; впровадження безвідхідних і маловідходних технологій;

— підвищення ефективності використання виробничих площ і потужностей;

— диспетчеризація й комп'ютеризація окремих виробництв промислового підприємства, їхня взаємна кооперація й інтеграція.

Доцільним є проведення представлених заходів не тільки на рівні конкретного промислового підприємства, але й невідкладна їхня реалізація за особистої участі виконавчої влади регіону, міста, наприклад, через розробку й затвердження відповідних цільових програм з ресурсоенергозбереження.

На регіональному рівні необхідно здійснити організаційно-технічні заходи, які не зажадають значних інвестицій (не більше 5—7 % дохідної частини бюджету регіону) і можуть бути здійснені в найкоротший термін самими промисловими підприємствами (тобто протягом 1—3 років). До них варто віднести:

- оснащення всіх промислових підприємств сертифікованими засобами обліку й контролю за використанням ресурсів, у першу чергу — палива, електричної й теплової енергії;

— нормування витратків ресурсів на технологічні процеси з постійним виявленням резервів їхньої економії.

Основними завданнями по впровадженню програм ресурсозбереження на регіональному й галузевому рівнях є:

- перехід на регіональному й галузевому рівнях від стратегії енергозбереження до стратегії комплексної раціоналізації використання всіх без винятку видів ресурсів (трудових, матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних і т.д.);

— створення на регіональному рівні оптимальних організаційно-економіко-правових умов для реалізації стратегії ресурсозбереження

в Харківській області й у галузях економіки, що споживають його продукцію й перебувають із ним у коопераційних зв'язках;

— формування на регіональному рівні механізмів фінансування програм ресурсозбереження, підготовки й підвищення кваліфікації кадрів для даної сфери, прискореного й широкомасштабного впровадження досягнень науково-технічного прогресу;

— визначення й реалізація пріоритетних напрямів у сфері створення в Харківській області новітніх прогресивних технологій і матеріалів, що забезпечують якісне поліпшення параметрів ресурсоспоживання в інших галузях економіки регіону.

Серед основних техніко-технологічних напрямів політики ресурсозбереження в Харківській області можна виділити:

— кардинальне відновлення основних виробничих фондів промислових підприємств на основі впровадження передових технологій і техніки з високим економічним ефектом; створення нових виробництв, що задовольняють вимоги високої ресурсоефективності: менш матеріало- і енергоємних, маловідходних і безвідхідних, що забезпечують високий ступінь переробки використовуваної сировини та ін.;

— удосконалювання окремих технологічних процесів діючих виробництв на основі впровадження досягнень науки й техніки;

— оптимізація технологічних режимів роботи устаткування (створення на підприємствах системи технічної діагностики; розробка програм заміни зношеного й морально застарілого обладнання; оптимізація ремонтної кампанії; удосконалювання нормування роботи технологічного устаткування; перегляд питомих норм і правил видатку сировини й енергоресурсів на одиницю продукції, що випускається, із забезпеченням контролю за їхнім дотриманням; оптимізація розподілу електричних і теплових навантажень щодо енергоджерел і устаткування);

— установа стандартів енергоспоживання й граничних енерговтрат, обов'язкова сертифікація енергоспоживаючих приладів і встаткування;

— ефективно й найбільш повне використання вторинних ресурсів (розробка методів кваліфікованого використання відходів з перетворенням їх у дорожню продукцію; використання як паливо відходів виробництва, які не являють сировинної цінності та ін.); пріоритетне заміщення традиційних видів сировини, матеріалів і енергії вторинними ресурсами й відходами виробництва, що дає як

економічний, так і екологічний ефект;

— використання автономних джерел теплопостачання: контейнерних котелень, індивідуальних теплових пунктів, когенераційних установок з використанням газотурбінних, парогазових, газопоршневих і газогвинтових агрегатів малої й середньої потужності й ін.;

— організація сучасної штатної метрології (комплектація підприємств сучасними приладами технічного обліку й контролю на всіх етапах вироблення, передачі й споживання ресурсів; автоматизація керування режимами енергоспоживання з метою зниження нерационального видатку енергоресурсів, оптимізації їхнього споживання в години максимуму, формування балансів усіх видів енергоресурсів).

Однак, якщо розглядати промислове підприємство, то одним з основних напрямів програми ресурсозбереження є вдосконалення й реконструкція систем теплоенергопостачання й комплексна планована оптимізація технологічних процесів. Аналіз теплоенергопостачання більшої підприємств показує, що воно здійснюється з невисокою ефективністю, устаткування внутрішніх котельних підприємств і теплових мереж застаріло морально й фізично, що приводить до нерационального використання паливно-енергетичних ресурсів, завищеного споживання палива й підвищення собівартості продукції. Практика показує, що на більшості промислових підприємств існують більш можливі економії паливно-енергетичних ресурсів при проведенні заходів, пов'язаних з їхньою модернізацією й впровадженням нового енергоресурсоефективного устаткування.

Так, практика господарювання ряду промислових підприємств Харківської області підтвердила, що посилення надійності й стабільності енергопостачання, зниження викидів у атмосферу шкідливих і забруднюючих речовин, збільшення економічності енергоресурсозбереження може бути забезпечене за рахунок впровадження об'єктів малої енергетики.

Таким чином, ресурсозберігаюча політика окремо взятого промислового підприємства в загальному вигляді може бути представлена як хронологічна й методична послідовність реалізації ряду інвестиційних проектів. Найголовніше питання при формуванні будь-якого інвестиційного рішення — це фінансування. При виборі правильного напрямку реалізації планованого інвестиційного проекту необхідна розробка й оцінка існуючих альтернатив, основними з яких є модернізація існуючих основних виробничих фондів або

придбання нових.

У випадку ухвалення рішення про придбання нового обладнання необхідно зробити дуже важливий вибір — закупити вітчизняного або імпортного устаткування.

Наступний крок для ухвалення рішення — вибір підходу до порівняльної оцінки цих альтернатив. Варто також враховувати, що найчастіше це екологічні інвестиції, специфіка оцінки яких проявляється у різноманітних ефектах, що досягаються в результаті, у видах ефектів, що враховуються, і методах їхнього визначення.

Використання загальноновизнаних методик доцільно не тільки в процесі порівняння альтернативних інвестиційних проектів, але й для виявлення найбільш ефективних інструментів фінансування для конкретного інвестиційного проекту з урахуванням економічного стану самого підприємства.

Очевидно, що такий підхід вимагає високопрофесійного використання всього спектра ринкових організаційно-фінансових технологій, в першу чергу, глибокого пророблення форм фінансування й обґрунтування ефективності інвестицій у ресурсозберігаючі проекти. Такий підхід в остаточному підсумку сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства.

ВИСНОВКИ

Таким чином, управління ресурсозбереженням на промисловому підприємстві містить у собі комплекс заходів, спрямованих на ефективне використання всіх факторів промислового виробництва, при цьому акцент робиться на енергозбереженні (як найбільш актуальному напрямі для вітчизняної промисловості) і системному розробленні інструментів організації фінансування, запланованих інвестиційних заходів.

Література:

1. Бодров О.Г., Мальгин В.А., Тимирязов В.Т. Экономическая свобода и устойчивость предприятия. — Казань: Изд-во "Таглитат", 2004.
2. Экономическая стратегия фирмы: учеб. пособие / Под ред. Градова А.П. — С.-П., 2002.
3. Постанова Міжпарламентської Асамблеї держав-учасників Співдружності Незалежних Держав "Про ресурсозбереження в державах СНД на рубежі третього тисячоліття" від 8 грудня 1998 р. № 12-5: pravo.levonevsky.org/bazaby/org327/basic/text0165.htm.
4. Капустін В. А. Діалектика діяльності як принцип побудови теорії виробництва. — Донецьк: Донгу, 1998.

Стаття надійшла до редакції 29.06.2010 р.